

naturalis mundus, aureum Saturni sæculum, aureaque catena poetæ. Quam cum inobedientia rupisset inter spiritum et Deum, concupiscentia inter carnem et spiritum, ac demum maledictio inter operationem carnis et mundum : apparuit subito exordinata quædam rerum facies, quæ chaos, tenebræ, et abyssus merito dicta est : unde extractum se memoravit, qui per gratiam nova in Christo creatura in novo mundo positus, psallit: *Quantas ostendisti mihi tribulationes multas et malas, et conversus vivificasti me, et de abyssis terræ reduzi-*

sti me (Psal. lxx). Homo enim sumptus de terra per naturam, supra locatus per gratiam, infra cecidit per culpam. Nunc enim gratias agens quis dicit : *Eduxit me de lacu miseriæ, et de luto faciis (Psal. xxxix).* Primo enim creatus de limo, secundo creatur de luto, et extrahitur de lacu, qui de terra creatus, in profundum cecidit, ac fundum non invenit. Abyssus enim sine fundo profunditas est : *Infixus sum, inquit, in limo profundis, et non est substantia (Psal. lxxviii).*

Desunt nonnulla.

ISAAC DE STELLA

EPISTOLA AD QUEMDAM FAMILIAREM SUUM DE ANIMA

Dilecto suo ALCHERO frater ISAAC, se, et quod sibi.

Cogis me, dilectissime, scire quod nescio; et quod nondum didici docere. Vis enim a nobis edoceri de anima, sed neque id quod in divinis Litteris didicimus, id est qualis fuerit ante peccatum, aut sit sub peccato, aut futura post peccatum; sed de ejus essentia et viribus, quomodo sit in corpore, vel quomodo exeat, et cætera quæ non scimus, nec noscitur noscitur, utque verum fateamur, id ipsum quod a nobis in collatione audisti, ob quod animaris aliquid amplius sperare, dum attentantes obtemperare precibus tuis, in id intendimus, a nobis elabatur, evolat, et quodammodo evanescit. Unde et in hoc ipso discimus animam nostram cum divina natura plurimam gerere similitudinem, quæ improbum scrutatorem sui reprimit dicens : *Arerte oculos tuos a me, quoniam ipsi me avolare fecerunt (Cant. vi).* Tria itaque sunt, corpus, anima et Deus. Sed horum me fateor ignorare essentiam, minusque quid corpus, quam quid anima; et quid anima, quam quid sit Deus, intelligere. Sed hoc fortasse miraberis, et esto. Verumtamen in hoc corpore quod corrumpitur, aggravatur anima; ubi et terrena inhabitatio sensum in ima deprimit, et terreni artus moribundaque membra vim hebetant depressam agentis animæ. Prædictorum itaque trium, primum occurrit ipsum corpus quod necesse est obscurum ab eo obscurata non nisi obscure videat, quanto autem ab hoc tenebroso fumo altius evaporarit, limpidius utique videbit. Unde et animam ipsam, quanto intellectus superior et purior est sensu, clarius ac certius videre quam corpus, necesse est, et ipsum Deum, quam animam, quanto intelligentia præstat intellectui. Omnis enim essen-

tie veritas in Deo est. In anima quidem aliqua ejus apparet imago; in corpore vero vix illius invenitur vestigium. Deus vero solus vere simplex est, corpus autem omne vere compositum, anima utriusque respectu utrumque dici potest. Aut si aliquod corpus simplex, anima utique simplicior, quæ omni corpore superior : Deus vero simplicissimus, qui et summus.

Hinc est ergo quod Deus omnia quæ habet, hæc est, qui omnia sua est. Corpus vero nihil eorum quæ habet, esse potest, quod nihil omnino suorum est : anima autem tanquam inter has naturas media, medie temperata est, ut et quædam suorum sit, et inde simplex; et quædam omnino non sit, et inde non vere simplex inveniat. Ut autem ad certi aliquid ligemus sententiam, Deus nec qualitatem, nec quantitatem habet. Nam cum dicitur qualis, aut quantus, non aliud quam quid sit, de eo prædicatur. Corpus vero utrumque habens, neutrum est. Anima nec quantitatem habet, quia non est corpus; nec qualitatem caret, quia non est Deus. Habere tamen quantitatem, si usquam dicitur, sive partes, ratione potius similitudinis, quam veritate compositionis intelligendum est. Habet enim vires sive potentias naturales, secundum quas virtuales seu potentiales dicitur habere partes, sicut sunt ingenium, ratio, memoria; quæ si veræ sunt animæ partes secundum quantitatem, et animas eas esse necesse est; et quot habebit partes, ex tot animabus constare eam verum erit. Omnis enim pars ejusdem naturæ invenitur cum suo toto. Omnis quippe pars corporis corpus est. Unde et omnem partem animæ, si quantitativas habet partes, animam esse aliam, necessario convincitur. Cum igitur animæ sint partes, et connaturales quidem, in-

genium, ratio, memoria, et hujusmodi, nec sint A
 quantitativæ, necesse est, cum eæ sint idem quod
 ipsa, eadem videlicet natura, eadem essentia, ea-
 dem omnino anima. Non enim ratio et anima duæ
 sunt essentiae, sed una. Proprietates quidem diver-
 sæ, sed essentia una. Nempe secundum proprieta-
 tem, sicut ait beatus Augustinus, aliud est anima,
 et aliud est ratio; et tamen in anima est ratio, et
 una est anima. Sed aliud agit anima, aliud ratio.
 Anima vivit; ratio sapit. Et cum unum sint, sola
 tamen anima suscipit vitam; sola ratio suscipit sa-
 pientiam. Videre itaque est, quomodo in hac parte
 fulgeat imago deitatis in anima, ut cum pluralitas
 in ea sit proprietatum naturalium, una tamen sint
 natura, et cum nulla earum sit altera, nulla tamen
 aliud sit quam altera.

Est igitur anima rationalis, concupiscibilis, iras-
 cibilis, quasi quædam sua trinitas; et hoc totum,
 et nihil amplius, aut minus: et tota hæc trinitas,
 quædam animæ unitas, et ipsa anima. Habet igitur
 anima naturalia, et ipsa omnia est: et ob hoc
 simplex est. Habet accidentia, et ipsa non est, pro-
 pter quod omnino simplex non est. Non enim est
 anima sua prudentia, sua temperantia, sua forti-
 tudo, sua justitia. Sux igitur vires est, et suæ vir-
 tutes non est. Sedere enim nos oportet in civitate,
 donec induamur, et induantur vires nostræ ex
 alto. Vires etenim susceptivæ sunt donorum, quæ
 habitu virtutes fiunt. Porro sicut in igne nativus
 calor est, qui appropinquantes calefacit, creans in
 eis accidentalem calorem, ex ea natura qua calere
 possunt; et naturalis lux illuminans accedentes,
 ex ea videlicet natura, qua illuminari possunt:
 sic in divina natura naturale donum ac bene-
 ficium est fontale, illuminans et accendens,
 tanquam sapientiam et justitiam in eis, qui
 accedunt creans, in ea videlicet parte, qua ac-
 cendi et illuminari possunt. Unde est: *Accedite,
 et illuminamini (Psal. xxxiii)*. Et illud: *Appropin-
 quate mihi, et ego appropinquabo vobis (Jac. iv)*. Et
 illud: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per
 Spiritum sanctum qui datus est nobis (Rom. v)*.
 Attende tamen, quod vires nonnunquam indif-
 ferenter virtutes dicuntur, secundum quod in
 Evangelio talenta donantur, secundum propriam
 uniuscujusque virtutem (*Matth. xxv*). A viribus ta-
 men virtuosi denominantur, ut a virtute licet indi-
 recte studiosi. Neque enim omnium omnes vires
 gratia sua replet, qui unicuique, prout vult, distri-
 buit; sed aliorum alias, et alias aliorum; beatores
 autem pluribus, si tamen melioribus abundant, sic-
 ut ait Apostolus: *Emulamini charismata meliora
 (I Cor. xii)*. Dominus autem Jesus, cujus omnes
 animæ vires indutæ sunt virtute ex alto, plenus di-
 citur Spiritu sancto (*Luc. iv*), plenusque gratiæ et
 veritatis, fortasse solus, de cujus plenitudine acce-
 pimus. Sunt igitur corporis et naturalia et acciden-
 talia; sed nihil horum corpus. Dei vero nec natu-
 ralia, nec accidentalia, sed totum, et solum et sem-

per quidquid Dei est, unus Deus est; anima vero
 naturalia, quæ non aliud esse possunt quam ipsa
 anima, et accidentalia quæ nihil aliud esse possunt
 quam ipsa anima. Quod si putari debet, Dei quo-
 que esse aliqua naturalia, quoniam Pater natura-
 lem habet Filium, et ille naturalem Patrem, et uter-
 que naturalem ille paternitatem, et ille filiationem;
 in hoc tamen differt communiter ab utroque, id
 est corpore et anima, quod accidentalia nulla habet:
 a corpore vero quod naturalia sua est; ab anima
 autem, quod omnia sua est, excepto quod altera
 persona ad alteram relative dicitur. Anima quidem
 omnia sua nullatenus est; nec sola relatione aut
 proprietate ab accidentalibus suis differt, sed oppo-
 sitione essentiae.

B Posita ergo in medio anima, aliquam cum utro-
 que habere debet convenientiam, et cum summo in
 suo superiori, et cum imo in suo inferiori. Habet
 namque, ut dictum est, anima, secundum proprie-
 tates, imum, medium, summum, quavis secundum
 essentiam omnia sint unum. Tota namque animæ
 essentia in his tribus plena et perfecta continetur,
 id est in rationabilitate, concupiscibilitate et iras-
 cibilitate. Unde propheta volens in Christo osten-
 dere plenam ac perfectam animam adfuturam hu-
 manam, ait: *Ut sciat reprobare malum, et eligere
 bonum (Isa. vii)*. Sicut et de veritate corporis præ-
 misit: *Butyrum et mel comedet*, ut si diceret: Labo-
 rem (multo siquidem labore et fatigatione, crebris-
 que tusionibus de lacte butyrum elicitur), et quietem
 (mel etenim gratis dulce est) veraciter in carno
 experiatur, quatenus experientia sciat, per ratio-
 nalitatem, eligere per concupiscibilitatem bonum,
 id est mel, et reprobare per irascibilitatem malum,
 id est butyrum. Hinc et nos, quos de seipso secun-
 dum se erudit, ut sequentes ipsum perveniamus ad
 ipsum, crebris tribulationibus pascit, et nonnullis
 consolationibus lenit, quatenus ex his quæ patimur
 amara, discamus fugere amariora; et ex his quæ
 prælibamus dulcia, desiderare dulciora. Itaque per
 rationabilitatem habilis naturæ est anima illuminari
 ad aliquid, vel infra se, vel etiam in se, et juxta se
 cognoscendum, per concupiscibilitatem vero et iras-
 cibilitatem affici ad aliquid appetendum vel fugien-
 dum, amandum vel odiendum. De rationabilitate
 igitur omnis oritur animæ sensus; de aliis omnis
 affectus. Affectus vero quadripartitus esse digno-
 scitur, dum de eo quod diligimus, aut in præsen-
 tiarum gaudemus, aut futurum speramus, aut de
 eo quod odimus, jam dolemus, aut dolendum time-
 mus, ac per hoc de concupiscibilitate gaudium et
 spes, de irascibilitate vero dolor et metus oriuntur.
 Qui quidem quatuor affectus animæ omnium sunt
 vitiorum aut virtutum quasi quædam elementa, et
 communis materies. Affectus etenim omni operi no-
 men imponit. Et quoniam virtus est habitus animi
 bene instituti, instituendi, et componendi ordinæ-
 dique sunt appositæ ratione ad id quod debent
 quomodo debent animi affectus, ut in virtutes

ficere possint : alioquin in vitia facile deficient.

Cum igitur prudenter, modeste, fortiter et juste amor et odium instituuntur, in virtutes exsurgunt, prudentiam, temperantiam, fortitudinem et justitiam, quæ quasi radices, sive cardines omnium omnino dicuntur esse virtutum. Nam, ut beatus ait Augustinus, id quod quadripartita virtus dicitur, ex amoris vario quodam affectu formatur, ut temperantia sit amor Deo se integrum servans et incorruptum; fortitudo amor propter Deum facile omnia preferens; justitia amor tantum Deo serviens, et ob hoc subjectis omnibus bene imperans; prudentia amor ea quæ juvant in Deum bene discernens ab his quæ ab ipso impediunt. Proinde, ut dictum est, de concupiscibilitate et irascibilitate omnis oritur animi motus, quo afficitur ad aliquid supra se, vel infra se, in se, vel juxta se eligendum aut reprobandum, amandum vel odiendum. De concupiscibilitate igitur propensio, titillatio, delectatio, dilectio, de irascibilitate vero venit zelus, ira, indignatio, odium. Quæ omnia si bene, si ordinate, si plene in anima instituuntur, per odium mundi et sui proficit in amorem proximi et Dei, in temporarium et inferiorum contemptum, æternorum ac superiorum desiderium. Sed ista jam de affectu tacta potius quam dicta sufficiant. Sensus vero de rationabilitate exsurgens, propter tempus præsens, præteritum et futurum variatur, aut varie nominatur, ratio, memoria, ingenium. Ingenium vero ea vis animæ dicitur, sive intentio, qua se extendit et excitat ad incognitorum inventionem. Ingenium ergo exquirat incognita, ratio judicat inventa, memoria recondit judicata, et offert adhuc dijudicanda. Ingenium igitur quæ adinvenit ad rationem adducit, memoria quod abscondit reducit, ratio vero tanquam præsentibus superfertur, et quasi in ore cordis semper aut masticat quod dentes ingenii carpunt; aut ruminat quod venter memoriæ repræsentat. Non enim omne quod scimus, semper occurrit, nec versatur semper in intuitu scientis omne quod scitur. Verumtamen temporaliter et per partes a memoria tanquam reconditum abstrahitur, et in ore cordis præsens formatur verbum, quod foris in ore carnis agit strepitum. Hinc etiam est quod quia Deo nihil futurum, nihil præteritum, omnia in ictu intuitus præsentialiter simul et semel et semper sunt omnia tanquam præsentia, et immobiliter æterna ei in verbo esse dicuntur, ut logo, id est ratione mentis, quæ simul et semel et semper secum tractet, sibi loquatur. Unde omnis ejus de omnibus sensus, nec memoria, nec ingenium, sed verbum dicitur. Verumtamen ratio, memoria, ingenium, secundum exercitium tria, secundum essentiam unum sunt in anima, et quod ipsa. Sed sicut propter tempus varia sunt exercitia, sensus qui in ipsa anima est unus, et quod ipsa, ita et propter ea ad quæ cognoscenda exeritur et intendit, multiplex dicitur, et multipliciter nuncupatur.

Dicitur ergo sensus corporeus, imaginatio, ratio,

intellectus, intelligentia. Hæc tamen omnia in anima, non aliud sunt quam anima. Aliæ et aliæ inter se proprietates propter varia exercitia, sed una essentia rationalis, et una anima. Sicut enim vita animæ qua vivit, non quomodo vivit, nihil aliud est quam anima vivens, sic et quilibet sensus animæ quo discit, non quo docetur, nihil aliud, quam ipsa sentiens, nec voluntas animæ, quantum ad facultatem pertinet, aliud esse potest quam ipsa volens. Sicut ergo aursam versus quinquepartita quadam distinctione mundus iste visibilis gradatur, terra, aqua, ære, æthere, sive firmamento, ipso quoque cælo supremo, quod empyreum vocatur; sic et animæ in mundo sui corporis peregrinanti quæque sunt ad sapientiam progressus: sensus, imaginatio, ratio, intellectus, intelligentia. Quinque enim progressionibus rationabilitas exercetur ad sapientiam, sicut ipse affectus, seu voluntas quatuor ad charitatem, quatenus in novem istis progressibus anima in semetipsa proficiens, sensu et affectu quasi internis quibusdam pedibus, quæ spiritu vivit, spiritu ambulet, usque ad cherubim et seraphim, id est plenitudinem scientiæ, et regnum charitatis, habeatque in se per exercitium virtutes, quarum per naturam habet facultates, quatenus sicut cælum dicitur, quoniam sedes est scientiæ, sic et suis in se quasi cælestibus et ornatur ordinibus, et ordinetur virtutibus. Facile autem vacanti erit, hos progressus nominibus et ordinibus comparare angelorum.

Sensu igitur corpora percipit, imaginatione corporum similitudines, ratione vero corporum dimensiones, et similia; insuper primum videlicet incorporeum ad subsistendum tamen indigum corpore, ac per hoc loco et tempore. Intellectu quidem fertur super omne quod corpus est, vel corporis, vel ullo modo corporeum; percipitque spiritum creatum, qui ad subsistendum non eget corpore, ac per hoc nec loco, licet sine tempore esse minime possit, cum naturæ mutabilis sit. Intelligentia denique utenque, et quantum naturæ fas est, cernit ipsum solum summe et pure incorporeum; quod nec corpore ut sit, nec loco ut alicubi, nec tempore ut aliquando, eget. Sensus igitur terræ comparatur; corpus etenim non transcendit; corpus autem omne pro terra habendum est. Est igitur semper ea vis animæ, qua rerum corporearum corporeas formas sibi repræsentat. Qui corporeus cum sit, non est tamen corpus; atque ideo corporeus dicitur, quia corpus, ut dictum est, non transcendit; vel quia corporeis exercetur instrumentis. Unde et ob numerum instrumentorum quinquepartitus dicitur, cum sit tamen intus non nisi unus. Sicut enim in lutere aqua recepta, per plurima foramina radios emittit varios, et pro qualitate et positione foraminum difformes, cum tamen intus una sit, et uniformis, sic sensus interior unus et uniformis, pro qualitate et positione instrumentorum variatur, et ad diversa viget. Intus enim nec solum in phanta-

stico animæ, quod est infimum spiritus; verum etiam in spiritu pecorum, qui est supremum corporis, visus, auditus, olfactus, gustus et tactus, simul sunt; qui in instrumentis, ut dictum est, diversis diversa agunt. Ignis enim micat in oculis, qui et positione, igni, et compositione, congrunt luci; aer vero subtilis, purus, ignique contiguus, sonat in auribus, positione congruentibus aeri, compositione sonoritati. Cætera in cæteris patent; nam crassus iste et fumosus quodammodo aer odoribus fetoribusve affectus naribus, et aqua palato sapit. Terra solidatur in tactu, maxime tamen pedum et manuum, quibus magis terram tractamus. Cæterum quoniam corpus animale maxime terrena materies est, ubique in eo viget tactus, ubi spiritus.

De sensu ergo oritur imaginatio, et secundum ejus diversitates ipsius quoque variatio. Imaginatio autem ea vis animæ est, quæ rerum corporearum percipit formas, sed absentes. Sensus vera corpora per præsentem ipsorum qualitates veras percipit, varie, ut dictum est, varias: imaginatio vero ipsorum verorum tantum similitudines et imagines, unde imaginatio nominatur: quæ cum non sint vera corpora, nec veræ corporum qualitates, elongatio quædam et evaporatio a corporeis est imaginatio, nec tamen ad incorporeum perventio, extremi spiritus corporei conatus, sed non ad incorporeum perventus. Impossibile etenim est, quod corpus est, in spiritum attenuari, vel quod spiritus est, in corpus incrassari. Omne enim quod natum ex carne, semper per naturam et essentiam caro est; et quod natum est ex spiritu, similiter spiritus est. Sunt tamen utriusque quædam similia, corporis videlicet supremum, et spiritus infimum, in quibus sine naturarum confusione, personali tamen unione, facile neci possunt. Similia enim gaudent similibus, et facile cohererent annexione, quæ non resiliunt dissimilitudine. Itaque quod vere spiritus est, et non corpus, et caro quæ vere corpus est, et non spiritus, facile et convenienter uniuntur in suis extremitatibus, id est in phantastico animæ; quod fere corpus est, et sensualitate carnis, quæ fere spiritus est. Sicut enim supremum animæ, id est intelligentia, sive mens, de qua prius dicitur, imaginem et similitudinem sui gerit superioris, id est Dei, unde et ejus susceptiva fore potuit, et ad unionem personalem etiam, quando ipse voluit, absque ulla demutatione naturæ fuit assumpta; sic et supremum carnis, id est sensualitas, gerens similitudinem animæ, cur ad personalem unionem ejus non suscipiat essentiam? Nonne in sensu memoria pecudis quædam est imago rationabilitatis, et in appetitu, voluntatis; et in his quæ refugit, representationis?

Spiritus igitur corporeus, qui utique vere est corpus, et sensu naturali inter multa discernit, et concupiscibilitatis vi eligit, et irascibilitatis natura reprobat. Verumtamen cum hæc in mentibus non

A desint, quæ supra corporei naturam omnino nihil habere putantur, rationali tamen animæ compositione sui, humani corporis habitaculum mage congruit, quasi rationabilibus et harmonicis ejus motibus seu numeris summi Citharistæ plectro obtemperatum, et consonum, sicut scriptum est: *Sapientia ædificavit sibi domum, excidit columnas septem* (Prov. ix). Sententia etenim ista licet anagogice mentis rationalis, quæ habitatio et domus divinitatis dicitur, naturalem tangit creationem, allegorice autem Ecclesiæ spiritualem ædificationem; historialiter tamen, et quasi in fundamento, capitis humani, quod sedes est animæ, et domus quodammodo rationis, intimat compagem. Caput siquidem (quod ipse melius nosti, qui in physica eminens sex ossibus compaginatum, septem columnis colli sustentatur. De compositione igitur corporis humani si nobis epistolam scribere non fueris dædignatus, forsân auctore Deo a nobis aliquod rescriptum recipies, quomodo illud instrumentum operationis et delectationis anima libenter suscipiat, sollicita custodiat, invita dimittat, dimissum desiderabunda expectet et in recepto gratulabunda exsultet, sicut est apud Joannem citharædorum citharizantium in citharis suis (Apoc. xiv). Interim vero prosequemur inceptum; et de corpore quidem et anima, contrariis, ut dixisti, naturis, quando convenient, et simul esse possint, hæc dicta sufficiant. Per duas etenim medietates convenientissimas facile et firme duæ dissidentes extremitates necti possunt: quod in magni, ut quidam dicunt, animalis, id est mundi hujus fabrica cernere facile est. Convenientissima autem media sunt animæ et carnis, juxta quod dictum est, et multiplicius assignari possent, sensualitas carnis, quæ maxime ignis, et phantasticum spiritus, quod igneus vigor dicitur. Quidam de animabus loquens, ait:

Ignis est illis vigor, et celestis origo.

(VIRG., *Æneid.* l. vi, vers. 729.)

Hic fortasse dicet aliquis: Si per sensualitatem illam, quæ spiritus est corporeus, inest anima corpori, quare post ipsius discessum eo spiritu, qui utique vita est, non vivit corpus? Ad quod dicimus: Dum illius sensualitatis integritas et temperantia congruens vivificationi manserit, nunquam recedere animam: cum autem distemperata et disrupta, invitam recedere: secum omnia sua ferre, sensum videlicet, imaginationem, rationem, intellectum, intelligentiam, concupiscibilitatem, irascibilitatem; et ex his secundum merita affici ad delectationem, sive ad dolorem. Corpus autem organum, quod prius integrum contemperatum, ac dispositum erat, ut melos musicæ in se contineret, et tactum resonaret, nunc confractum et inutile e regione jacere. Periisse quidem organum, sed non periisse melos sive cantum, nisi tantum sonum cantum putaveris. Nec enim quæ corpus non est, localis esse potest nec localiter accedere, inhabitare, vel recedere. sicut in organo musicæ seu autophonario tollit ea

tus inest melos musicæ, dum chordæ, seu notulæ congrue dispositæ sunt; cum autem disponuntur, accedit; cum confunduntur, discedit, ita et animæ est ratio cum suo corpore. Et si quæris, ubi sit anima post corpus, quæro, ubi sit cantus post folium, aut post sonum: ubi sit sensus post verbum: ubi sententia post versum, ubi numerus post numeratum. Pone quatuor lapillos, et tres, et sunt septem. Aufer illos, nunc tria et quatuor sunt septem? Numerabilia ergo vel numerata, si placet, quasi corpus quoddam sunt numeri, et sententiæ versus; sensus vero sermo, et cantilenæ modulatio vocis: quibus omnibus quasi corporibus tenentur incorporea, interdum autem accedunt, interdum recedunt. Sed dices istam similitudinem magis con-

venire Deo, qui pure et omnino incorporeus est, qui in omnibus in semetipso est, quam animæ. At esto. Ego autem, ut præfatus sum, certius aliquid philosophari queo de Deo quam de anima; et de anima quidem quam de corpore, et facilius. Anima tamen imaginem habet et similitudinem Divinitatis: unde et natura similis sit omnino necesse est.

Deus ergo ubique est in semetipso, anima autem ubicunque est, quodammodo in semetipsa est. Ac per hoc ibi est anima post corpus, ubi erat agens in corpore; ibi Deus est modo, ubi fuit, antequam mundum faceret, ubi etiam foret, si mundus esse desineret. Deus autem infinitus et incircumscribitus est: ideoque cum sit in seipso, ubique esse dicitur. Anima autem neutrum: et ideo cum sit in semetipsa, finita ac circumscribita esse dignoscitur. Neutrum tamen loco, sed naturalibus potentis et viribus. Potentiæ autem ejus naturales, et vires, idem sunt quod ipsa. Essentia ergo finita est et circumscribita, unde et cum alibi esse dicitur, alias esse negatur, est quatenus potest supra quod nihil potest. Deus autem omnipotens est. Invisibilis itaque et illocalis anima manet, ac videtur in corpore per corpus, sicut sensus in littera manens videtur per litteram, et omnino invisibilis Deus est, atamen in omni creatura per creaturam ipsam videtur ab his, qui oculos videndi habent; videbitur autem plenius ac perfectius oculis spiritualibus ac novis in cælo novo, et terra nova. Universitas etenim creaturæ quasi corpus est Divinitatis, singulæ autem quasi singula membra. Sicut vero Deus in toto, et in singulis totus, sed in semetipso; sic anima in toto suo corpore, et in singulis membris in semetipsa tota. Deus autem veraciter, anima vero ad similitudinem illius veritatis. Cum igitur anima, prout dictum est, incorporea sit, ac per hoc illocalis, ea tamen parte, qua dicta est fere corporea, ferme quoque localis invenitur. Hinc ergo sicut sensu circa corpora, sic imaginatione circa corporum similitudines versatur anima, ac locorum; et in eis sive vigilans, sive dormiens, sive alienata sensibus ad horam, sive prorsus obruta; sive per se, sive per operationem alterius spiritus boni aut mali, agere aliquid aut pati sibi videtur. Neque quantum ad sensum attinet, supra corpus,

A neque per imaginationem supra corporeas similitudines unquam, sive in corpore, sive extra corpus, transcendere poterit, quippe quæ has vires non nisi ad hæc exercitia suscepit.

His igitur nunc Deum supra se, nunc angelum juxta se, nunc seipsam in se, nunc corporum etiam incorporeas formas sub se, aut videt, aut videbit. Superest ergo ratio, tertius, ut dictum est, animæ ad sapientiam progressus. Ratio itaque ea vis animæ est, quæ rerum corporearum incorporeas percipit formas. Abstrahit enim a corpore quæ fundantur in corpore; non actione, sed consideratione, et cum videat ea actu non subsistere, nisi in corpore, percipit tamen ea corpus non esse. Nempe natura ipsa corporis secundum quam omne corpus corpus est, utique nullum corpus est. Nusquam tamen subsistit extra corpus, nec invenitur natura corporis, nisi in corpore; quæ tamen invenitur corpus non esse, nec corporis similitudo. Unde nec sensu, nec imaginatione percipitur. Percipit itaque ratio quod nec sensus, nec imaginatio, rerum videlicet corporearum naturas, formas, differentias, propria accidentia; omnia incorporea, sed non extra corpora, nisi ratione subsistentia. Non enim inveniuntur secundæ substantiæ subsistere, nisi in primis, quanto minus, quorum est esse, in subjecto aliquo esse. Habemus igitur quæ superius primum incorporeum jure diximus, quæ cum non sint corpus, dici necdum possunt spiritus, quia nimirum ablatis in quibus sunt, in semetipsis nullatenus subsistunt. Corpore enim egent, ut sint, ac per hoc loco, ut alibi, et tempore, ut quandoque. Nam, ut dictum est, hujusmodi non subsistunt, nisi in aliis, licet alia ab illis. Secundæ enim substantiæ sunt in primis, sed primæ a secundis.

Sunt ergo rerum, circa quas percipiendas versantur et vigent, sensus, imaginatio, ratio, status diversi, realis videlicet et rationalis: seu naturalis, ut quidam malunt, et doctrinalis. Unde duæ illæ disciplinæ nominatæ dignoscuntur, naturalis videlicet et mathematica. Mathesis vero doctrina dicitur, eo quod rationalis rerum status nec sensus nescit, nec opinatur imaginatio: in ratione et doctrina potius quam in actu totus subsistit. Circa naturales ergo rerum corporearum status sensus et imaginatio vigent, sed absque ratione non satis valent; ad rationalem vero non ascendunt, sed infra remanentes, eum ascendenti rationi quasi longe ostendunt. Deducere nimirum rationem ipsam aliquatenus possunt, sed usque ad rerum corporearum incorporeas formas comitari eum non possunt. Supereminet autem adhuc ea disciplina, quam theologiam vocant, eo quod de divinis ratiocinetur; ad quam simili proportionem juvari ratio valet, sed pervenire nequaquam valet. Habet etenim metas suas, et propriis finibus limitatur. Sicut ergo sol de subterraneis emergens, aquarum et paludum nebulas quadam fumositatem languens, prius rubet potius quam lucet, deinde in libertatem purioris aeris, cal-

catas nebulis evadens, serenior splendet, sic nimirum anima de sola animatione carnis in sensus surgens, et per ipsam, et post ipsam imaginationem, phantasiis corporum adhuc decolorata languens, in liquidum rationis evoluta tandem assurgit, et emicat. Rationem vero superat intellectus, ordine et virtute, sicut aerem firmamentum, tam ab omni obtusitate terræ, quam ab aquæ fluiditate, aut humiditate aeris liberrimum. Sensus enim obtusus et gravis, sicut terra, deorsum jacet; quem ut aqua imaginatio circumfluitat; aeris vero subtilitati ratio comparatur, inferiora omnia circumplectens et penetrans, et in abstractionis quodam pendulo prospiciens. Firmamenti quidem soliditati intellectus conferendus est, qui et ipse spiritualium naturarum realem statum pervidet. Emphyreo autem soli igneo, acutissimo et subtilissimo, conferenda videtur intelligentia. Intellectus igitur ea vis animæ est, quæ rerum vere incorporearum percipit formas. Vere incorporeum dicimus, quod corpore non eget ut sit; ac per hoc nec loco, ut alicubi, quamvis non sit omnino incorporeum pure, et non possit esse sine tempore. Pure autem incorporeum est simplex, quod sibi omnimodis sufficiens est.

Sensu itaque, ut dictum est, anima corpus percipit, imaginatione fere corpus; ratione fere incorporeum. Intellectu vere incorporeum, intelligentia pure incorporeum, quod nec corpore eget, ut sit; nec loco, ut alicubi sit; nec tempore, ut aliquando; nec causa, ut alicunde, nec forma, ut aliquid; nec aliquo genere subjecti, in quo subsistat, vel cui assistat, vel insistat; sed, ut dictum est, quod sibi omnimodis sufficiens est, quod seipso est, et ad ipsum est. Est igitur pure et vere incorporei quædam imago et similitudo, vere et non pure incorporeum, et illius, id quod diximus, pene incorporeum; et ipsius, id quod diximus, pene corpus. Ipsi quoque supremum corpus, id est ignis, quadam similitudine jungitur, et igni aer, aeri aqua, aquæ terra. Hac igitur quasi aurea catena poetæ, vel ima dependent a summis, vel erecta scala prophetæ ascenditur ad summa de imis. Sicut igitur ordinem rerum attingit a fine usque ad finem, id est a summo ad imum, sapientia fortiter, ab archetypo quoque trahens in proprios status, ut sint quod sunt, et disponit omnia suaviter (Sap. vii), moderans ac regens per esse, quæ protrahit de non esse ad esse, sic et anima illius sapientiæ imago, si non degeneret, eam ubique libenter sequitur, admirans et amans, investigans et laudans in omnibus, et potentiam protrahentem omnia de non esse ad esse, et sapientiam disponentem omnia per esse, et bonitatem continentem omnia, ne recidant ad non esse; sicut Psaltes exsultat: *Quoniam delectasti me in factura tua, Domine; et in operibus manuum tuarum exsultabo. Quam magnificata sunt opera tua, Domine! nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ* (Psal. xciii). Et alibi: *Meditabor in omnibus operibus tuis, et in adinventionibus tuis exsultabo* (Psal. lxxvi). Opera sunt conditionis, et

A adinventiones regiminis. Et alibi: *Mirabilia opera tua, Domine, et anima mea cognoscat nimis* (Psal. cxxxviii).

Habet itaque anima unde investiget et cognoscat. Ad totalis enim sapientiæ similitudinem facta, omnium in se similitudinem gerit. Unde et a philosopho definita est omnium similitudo. Sensu igitur corpora, quod sæpe dictum est, investigat et cognoscit; imaginatione corporum similitudines; ratione corporum dimensiones, similitudines dissimilium, et dissimilitudines similium; intellectu commutabilem spiritum; intelligentia incommutabilem Deum. Habens itaque in se anima vires, quibus investiget omnia, et per eas existens omnibus similis, cum sit una, terræ videlicet per sensum, aquæ per imaginationem, aeri per rationem, firmamento per intellectum, cælo cælorum per intelligentiam, vel metallis atque lapidibus per essentiam, herbis et arboribus per vitam, animabus per sensum et imaginationem, hominibus per rationem, angelis per intellectum, Deo per intelligentiam, opifici suo cum gratia et laude psallit, clamans: *Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, et non potero ad eam* (Psal. cxxxviii). Ideo dicitur hæc scientia confortata ab anima, ut ad eam valere non possit, quasi, ipsa infirmata est ab ea, quam intueri et habere debuerat. Unde et alibi lamentatur et luget: *Comprehenderunt me iniquitates meæ, et non potui, ut viderem* (Psal. xxxix). Et alibi: *Lumen oculorum meorum, et ipsum non est mecum* (Psal. xxxvii). Et alibi: *Turbatus est a furore oculus meus* (Psal. vi).

Illuminatis igitur tantummodo oculis concupiscentiæ et apertis, viri videlicet, id est spiritus, ad curiositatem et carnis, id est mulieris, ad voluptatem; oculus sensus turbatus est, ut obscurius videat; rationis, ut vix videat; intellectus et intelligentiæ, ut fere nihil videat. Quis enim seipsum vidit? quis agnovit? Sic dico imaginem et similitudinem Dei, ad imaginem et similitudinem Dei? Qui similitudinem alterum novit, utrumque vidit; et qui alterutrum non novit, neutrum novit. Itaque anima, quæ per se debuit Deum noscere supra se, perdidit seipsam noscere in se, et angelum juxta se. Ut ergo intellectus angeli vigent, se invicem et animas nostras vident, a quibus tamen mutuo in sua natura videri non possunt, quia infirmata est anima, et non potest ad eos videndos oculum aperire. Unde cum se volunt hominibus ostendere, aut per assumptum corpus sensui famulantur foris, aut imaginationi per corporeas similitudines intus. Cum autem sensus et imaginatio vigeant in naturalibus, ratio vero in mathematicis, intelligentia in theologis; intellectus propriam haud constituit disciplinam. Natura etenim incorporea, cujus incorporeas percipit formas, media, ut dictum est, inter corpus et Deum collocatur. Habet enim naturalia, quæ est, nunc ab ea per abstrahentiam aliter percipi possunt. Habet accidentia, quæ abstracta, et in se natura

considerata, altius evolant; et intelligentia ipsa, A qua Deus videtur, indigent. Virtutes enim naturales in suo summo et fonte naturali essentia consideratæ, omnes in unum et summum sunt, et omnium principium et naturarum natura, et essentia essentialium. Unde et partim intellectus cedit in naturalem disciplinam, partim in theologicam. Quid enim est aliud essentia justitiæ, quam Deus, cujus participatio virtus dicitur, et quot sunt participationum varietates, tot justitiæ singularitates? Veruntamen una est essentialis justitia, non qualitas, non accidens animæ, in seipsa subsistens, participata a spiritibus participatione ipsius justitæ, cujus participationes supremum justitiæ sunt, et illæ accidentales. Capabilis enim omnibus Deus, et participabilis naturali suo munere, et usu ex munere. Ab omnibus participatur ad essentiam, et secundum illam ad idoneam speciem, ac secundum utramque ad congruum usum. Omnia enim sunt: quod videlicet esse est in omni re primum et principium. Nam quod non est, nihil omnino est; et cum sit, aliqua specie, vel imagine, vel forma tenetur, per quam ab omni alia re discernitur; et aliquid in se muneris naturaliter habet. Nihil enim pro nihilo. Quæ videlicet tria omni subsistenti insunt quasi quædam vestigia summæ essentiæ, et imaginis ac muneris, id est Patris, et Filii, ac Spiritus sancti. Æternitas quippe est in Patre, species in imagine, usus in munere.

Cum igitur capabilis divinitatis capax sit, juxta quod dictum est, quidquid numero, mensura ac pondere subsistit, gradatim tamen et differenter ab animatis per animationem, sensibilitatem ac rationabilitatem, ad ejus imaginem et similitudinem, quæ in eminentiori animæ parte fulget, ascenditur: quæ quidem anima, sicut Deus capabilis omnibus, sic est capax omnium; ac persæpe nominata, quæ de rationabilitate ipsius oriuntur, ad cognitionem, per concupiscibilitatem vero ad dilectionem universitatis capax invenitur. Quæcumque ergo aliquo sensu percipit, protinus in concupiscibilitatis quasi salsamentum intingit, ut illi sapiat, et quasi per saporem placeat, aut displiceat. Sunt igitur in anima, et sunt id quod anima, naturalis sensus cognoscens omnia, ac dijudicans inter omnia, et naturalis affectus, per quem suo ordine et gradu diligit omnia. Veruntamen facultates, et quasi instrumenta cognoscendi ac diligendi, habet ex natura; cognitionem tamen veritatis, ac dilectionis ordinem nequaquam habet, nisi ex gratia. Facta enim a Deo mens rationalis, sicut prima ac sola ejus suscipit imaginem, ita potest cognitionem et amorem. Vasa ergo, quæ creatrix gratia format, ut sint, adiutrix gratia replet, ne vacua sint. Nempe sicut oculus carnis cum ex natura habeat facultatem videndi, et auris audiendi, nunquam consequitur per se visionem oculis, vel auditum auris, nisi beneficio exterioris lucis et soni; sic et spiritus rationalis ex dono creationis habilis ad cognoscendum verum

ac diligendum bonum, nisi radio lucis interioris perfusus et calore succensus, nunquam consequitur sapientiæ seu charitatis effectum. Sicut enim solem non videt oculus, nisi in lumine solis, sic verum ac divinum lumen videre non poterit intelligentia, nisi in ipsius lumine. *In lumine*, inquit *Prophetes, tuo videbimus lumen (Psalm. xxxv)*. Quare sicut de sole exit, unde videri possit, nec tamen solem deserit, sed in illo manet, quod de illo exiens illum ostendit; ita manens in Deo lux quæ exit ab eo, mentem irradiat, ut primum ipsam cusculationem lucis, sine qua nihil videtur, videat, et in ipsa cætera videat: hincque ad ipsum lucis fontem intelligentiam ascendens, ipsam per ipsius lucem inveniat, et cernat.

B Itaque sicut in imaginationem de subter phantasie surgunt, ita in intelligentiam desuper theophaniæ descendunt. Sicut autem corpori suo anima non sufficit sola ad vitam, sic nec sibi sola ad sapientiam. Juvatur ergo sensus exterius, imaginatio inferius, ratio vero ex prima gratia inferius, juxta quod illuminatur omnis homo veniens in hunc mundum; intellectus autem et intelligentia superius. Intelligentia ergo ea vis animæ est, quæ immediate supponitur Deo, sicut phantasticum animæ supponitur corpori; vel sicut sensualitas carnis supponitur infimo animæ. Veruntamen in Deo, cui cognoscendo proxima est intelligentia, cum proprietates inveniantur diversæ, nihil tamen inferius, nihil inæquale. Nemo tamen novit Patrem nisi per Filium, et in Spiritu sancto. Omnia Pater facit, donat et condonat per Filium in Spiritu sancto. Unde si totæ tres personæ coæternæ sibi sunt et coæquales in illa ineffabili sua natura, creature tamen quodam modo quasi propior esse videtur Spiritus sanctus, quippe qui de utroque, munus est utriusque. Nobis autem omnis divinitatis usus ex munere. Est enim in Deo munus naturale, quo ipse donabilis ac fruibilis est omni, ut superius dictum est, naturæ. Sicut enim lux corporæ, quia lux est, naturaliter lucet, id est lucem gignit inginita (lux enim essentem tantum ac inginitam lucem significat), lucet vero exeuntem et genitam; et quia lucet, illuminat, id est lucem præbet: ita lux in Deo lux est, in quo tenebræ non sunt ullæ. Imo ipse lux est inaccessibleis, nisi cui ipse naturali dono, id est illuminatione, accesserit. Et quia lux est, utique lucet, id est splendorem emittit de se; et quia lux lucet, ac de se splendorem emittit, lucem præbet et illuminat. Lux ergo splendorem emittens de se, sed non amittens, a se illuminat intelligentiam ad agnitionem veritatis: et ignis de se, quem retinet, emittens calorem, inflammat affectum ad amorem virtutis. Itaque licet indifferens sit natura coequalis Trinitatis, tamen sicut ad nos a Patre per Filium et Spiritum sanctum, vel in Spiritu sancto, divina descendunt juxta quod dicitur: *Baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (Matth. xxviii)*: ita per Spiritum

sanctum ad Filium, et per Filium ad Patrem humana ascendunt. Ideo namque abeunte Filio mittitur paracletus Spiritus, qui corpus capiti uniat, id est Christo, et ipse Deo, sicut scriptum est : *Caput mulieris vir, viri Christus, Christi Deus (I Cor. xi)*. Spiritus igitur regit, consolatur, erudit et perducit Ecclesiam ad Christum, quam ipse simul sine macula et roga offeret regnum Deo et Patri. Quod in nobis adimplere dignetur gloriosa Trinitas.

Hæc tibi, frater, inter innumeras angustias, ne

A non obediremus, scripsimus. Venerunt enim hoc anno super regiones nostras mala pestilentiae et famis, qualia omnia retro sæcula, ut putatur, non viderunt : quorum quidem præterito anno signa vidimus, et notavimus, scientes omnis rei eventus causas habere, unde proveniant ; et præparationes, quomodo ; et signa, quando ; et finales commoditates, quare contingant : nihil enim a sapientia sit, nisi sapienter ; et a summo bono, nisi bonum, et bene, et ad bonum. Vale, et ora pro nobis, diligens nos, quia nos te diligimus.

EJUSDEM ISAAC

EPISTOLA

AD JOANNEM EPISCOPUM PICTAVIENSEM

DE OFFICIO MISSÆ.

Domino et Patri in Christo, JOANNI, Dei gratia Pictavorum episcopo, frater ISAAC abbas Stellæ, salutem, obsequium, obedientiam.

Ecce, quod diu multumque postulando impetrare non potuit vestra humilitas, imperando cito extorsit auctoritas. Cogit enim nos, ex occasione collationis (qua utique pœnitent nos sic leviter effudisse), stylo alligare, quomodo in sacrum canonem, dum sacrosancta celebramus, intendimus. Rem quidem difficilem, et fortasse inexplicabilem. Nihil humano corde fugacius, nihil curiosius, quare et id tam morose in uno tenere nimis arduum, et in unum uniformiter sæpe intendere, sed hoc ex vitio curiositatis. Unde consulens infirmitati nostræ gratia divina, antiqua capitula, tota sensuum novitate sæpe perfundit, qui cum subito effulserint, supra omnem humanum modum miramur, ubi nunc latitaverunt, unde tam subito emergerint. Ex ipsa vero admiratione dilatatur cor, sicut scriptum est, et ob ipsam dilatationem adimpletur devotione, dilectione, delectatione juxta Psalmistam : *Dilata os tuum, et implebo illud (Psal. lxxx)*. Nonnunquam vero luce clarius visa, et super mel et favum dulcius gustata novitas suavitatis, dum per eadem transimus, absconditur, juxta illud : *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te! (Psal. xxx)* id est ut timeant te : ipsa enim absconditio timorem gignit horribilem, horror dolorem, dolor gemitus, suspiria et internos conquestus inenarrabiles, ita ut nihil minus lugeamus amisisse nos vetera quam gaudeamus invenisse nova : sicque utraque vicissitudine, ac si per utramque molam contracti, comminuti, perinoluti, in similitudinem sacrificii Dei transimus : ipsamque utroque genere

B lacrymarum, id est compunctionis et devotionis commiscentes, et in cilibano cordis contriti et humiliati coquentes, nosmetipsos panes propositionis efficimus, quos primo omnium offeramus. Quoniam ergo, serenissime Pater, nos nobis ipsis minime constamus, sed spiritus ubi vult, et quod vult, spirat, et nescimus unde veniat, aut quo vadat ; et non potest homo a semetipso accipere quidquam, nec pro voto id ab alio, nisi datum fuerit desuper, humilitati postulationis vestræ sapientius hucusque siluimus, quam imperio auctoritatis vestræ : adhuc loqui possumus. Sed fortasse non quid nobis rorem cæli desuper, aut quomodo nubes pluant, quæratur, sed quomodo aperiatur terra, et germinet Salvatorem ; quæstio est, non quomodo prospiciat justitia de cælo, sed quomodo oriatur veritas de terra ; non quomodo intendat in nos Deus, sed quomodo intendamus in ipsum.

Nos itaque, ut simpliciter fateamur, singulis capitellis sigillatim, prout gratia nobis datur, intendimus ; et dum ea quasi ubera de cælo plena per labia sumimus, intento lactemus, ex ore infantis et lactentis perficientes laudes, quas valemus. Unde licet ibi plurima et diverso modo dicantur, et fiant ; nos tamen sub trina actione fere universa concludimus. Tres enim distinguuntur in sacro canone principales actiones, quibus quasi tria deservunt altaria, quibus quasi trinus assistit sacrificex, cum quodammodo tribus sacrificiis. Et est fortasse hoc exemplar, quod ostensum est Moysi in monte, juxta quod umbram conderet futurorum, id est tabernaculum in deserto. Vidit in alto quod faceret in imo, in monte didicit quod faceret in plano, ^{in altum} tandem didicit quod doceret deorsum. ~~didicit a Deo,~~